

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	17/2	2023	393-405
----------------------------	------	------	---------

**CIC. ATT. 6.1.15 VE CILICIA'DA YABANCI YARGIÇLAR
(PEREGRINI IUDICES) SORUNU ÜZERİNE KISA BİR
DEĞERLENDİRME**

Hüseyin UZUNOĞLU*

Makale Bilgisi

Başvuru: 05 Ekim 2023

Kabul: 28 Kasım 2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: October 05, 2023

Received: November 28, 2023

Öz

Bu makalede Cicero'nun dostu Atticus'a yazdığı bir mektubunda geçen peregrini iudices ifadesinin ne anlama geldiği tartışılmaktadır. Cicero söz konusu pasajında Yunanlıların peregrini iudices'e sahip oldukları için duydukları mutluluğun altını çizmektedir. Hellenistik Dönem Yunan kentlerinde son derece yaygın bir uygulama olan yabancı yargıç heyeti çağırma geleneğinin Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar devam ettiği bilindiği için bu ifadeye yapılan ilk yorum peregrini iudices'in bu yabancı yargıç grubu olduğu ve Cicero'nun Cilicia valiliği öncesinde bir süreliğine artık var olmayan bu geleneğin yeniden başlatıldığı olmuştur. Bu yapılan öneriye karşıt bir başka görüşe göre ise peregrini iudices kentlerdeki yabancı vatandaşlar arasındaki davalara bakan yargıçlar olup sorumluluk alanı açısından bir nevi Roma'daki praetor urbanus'a benzemektedir. Makalede tüm bu yorumlar yeniden gözden geçirilerek bu kişilerin yabancı yargıç olması gerektiğine dair yapılan ilk öneriye bağlı kalınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: peregrini iudices, Cicero, Cilicia eyaleti, uluslararası yargılama, ksenokrites.

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, huseyinuzunoglu@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7707-4647.

Cic. Att. 6.1.15 and a Brief Evaluation on the Problem of Foreign Judges (Peregrini Iudices) in Cilicia

Abstract

This article discusses the meaning of the expression peregrini iudices in a letter written by Cicero to his friend Atticus. In the passage, Cicero underlines the joy of the Greeks for having peregrini iudices. Since it is known that the custom of inviting foreign judges, which was a very common practice in Hellenistic Greek cities, continued until the Roman Imperial Period, the first interpretation of this expression is that the peregrini iudices were this group of foreign judges and that this tradition, which had ceased to exist for a while before Cicero's governorship of Cilicia, was resumed. According to another opposing view, the peregrini iudices were judges who heard cases between foreign citizens in the cities and were somewhat similar to the praetor urbanus in Rome in terms of their area of responsibility. In this article, all these interpretations are reviewed, and it is emphasised that it is necessary to stick to the initial suggestion that these persons should be foreign judges.

Keywords: *peregrini iudices, Cicero, the province of Cilicia, international jurisdiction, xenokrites.*

Hellenistik Dönem 'de kentlerin gerek kendi aralarında çözemedikleri sorunları gerekse de kentlerde oturan vatandaşların arasındaki hukuki sorunları çözmeye bir başka kentten yargıç heyeti çağırma uygulaması Yunan kent devletlerinde oldukça yaygındır¹. Bu kent devletleri Roma'nın genişlemesinin bir sonucu olarak her ne kadar bir Roma eyaletine bağlanmış olsalar da bu uygulamayı hem Hellenistik Dönem'in son dönemlerinde hem de Roma İmparatorluk Dönemi'nde devam ettirmiş gözükmektedirler². Roma

¹ Hellenistik Dönem'de yabancı yargıç çağırma geleneği üzerine çok sayıda yayın yapılmıştır. Bunlar arasından bazı seçme literatür için bkz. Philippe Gauthier, *Symbola. Les étrangers et la justice dans les cités grecques* (Nancy: Université de Nancy), 1972, *passim*; Louis Robert, "Les juges étrangers dans la cité grecque", E. von Caemmerer et al. (ed.), *XENION. Festschrift für Pan. J. Zepos anlässlich seines 65. Geburtstages am 1. Dezember 1973. I. Band* (Atina – Freiburg/Br. – Köln: Ch. Katsikalis Verlag, 1973), 765-782; Charles Crowther, *Foreign judges from Priene: studies in hellenistic epigraphy* (Londra: University of London, King's College Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1990 (non vidi); Charles Crowther, "Iasos in the second century BC III: foreign judges from Priene", *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 40, (1995): 91-138; Aude Cassayre, *La justice dans les cités grecques: de la formation des royaumes hellénistiques au legs d'Attale* (Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2010), *passim*.

² Bu konudaki en iyi örnek İS 1. yüzyılın sonu ile İS 2. yüzyılın başına tarihlenen Mylasa'daki yabancı yargıç listeleridir, bkz. I. Mylasa I, no. 361-376. Bu yazıtların daha spesifik bir zaman aralığına tarihlenmesi konusunda bkz. Georgy Kantor, "Towards the Dating of the

idaresi altında hukuki bakımdan bir eyalet valisine bağlı olmalarına rağmen, Roma yönetiminin eyalet sakinlerinin yerel yasalarına saygı gösterdiği ve valilerin kendilerine müdahil olmaları yönünde doğrudan bir talep gelmedikçe (ya da Roma vatandaşlarını ilgilendiren bir durum oluşmadıkça) onların kendi bildikleri şekilde yargılama işlerini yürütmelerine müsaade ettiği bilinen bir gerçektir³. Bu bağlamda, Cicero'nun dostu Atticus'a yazdığı bir mektubunda aşağıda Latince orijinali ve Türkçe çevirisini sunulan pasajda⁴ geçen “peregrini iudices” ifadesi birtakım bilimsel tartışmalara konu olmuştur.

De Bibuli edicto, nihil novi praeter illam exceptionem de qua tu ad me scripseras ‘nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum.’ ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν sed tectiorem ex Q. Muci P. f. edicto Asiatico, ‘extra quam si ita negotium gestum est ut eo stari non oporteat ex fide bona’; multaque sum secutus Scaevolae, in iis illud in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi; quorum unum est provinciale, in quo inest de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de sygraphis, in eodem omnia de publicanis; alterum quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, <bonis> vendendis, quae ex edicto et postulari et fieri solent. tertium de reliquo iure dicundo ἄγραφον reliqui. dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum, itaque curo, et satis facio adhuc omnibus. Graeci vero exsultant quod peregrinis iudicibus utuntur. ‘nugatoribus quidem’ inquires. quid refert? ii se ἀπονομίαν adeptos

Inscriptions of Foreign Judges at Mylasa”, *Epigraphica Anatolica* 49 (2016): 131-135. Roma İmparatorluk Dönemi'nden benzer yabancı yargıç listeleri Alabanda kenti kazılarında ele geçmiş olup bu makalenin yazarı tarafından yayıma hazırlanmaktadır.

³ Eyaletlerdeki yargılama süreçleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Andrew Lintott, *Imperium Romanum. Politics and Administration* (Londra – New York: Routledge, 1993), 54-69; Robert Morstein Kallet-Marx, *Hegemony to Empire : The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.* (Berkeley, CA: University of California Press, 1995), 126-138; Julien Fournier, *Entre tutelle romaine et autonomie civique: L'administration judiciaire dans les provinces hellénophones de l'empire romain (129 av. J.-C. - 235 apr. J.-C.)* (Atina: Ecole Française d'Athènes, 2010), *passim*; Georgy Kantor, “Roman legal administration in the province of Asia: Hellenistic heritage vs. innovation”, J. Dubouloz, S. Pittia, G. Sabatini (ed.), *L'imperium Romanum en perspective. Les savoirs d'empire dans la République romaine et leur héritage dans l'Europe médiévale et moderne* (Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté 2014), 243-268; John Richardson, “Roman Law in the Provinces”, D. Johnston (ed.), *The Cambridge Companion to Roman Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 45-58.

⁴ Cic. *Att.* 6.1.15. Çeviri için “Cicero. *Letters to Atticus*, Volume II. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 8. Cambridge, MA 1999: Harvard University Press” edisyonu kullanılmıştır. Makaledeki çeviriler aksi belirtilmediği sürece tarafıma aittir.

putant. nostri enim, credo, gravis habent, Turpionem sutorium et Vettium mancipem.

Çeviri: *Bibulus'un⁵ edictum'u hakkında, (onda) bana yazmış olduğun 'sınıfımıza⁶ karşı çok ciddi bir ön yargı" (içeren) ibare dışında yeni bir şey yok. Ancak benim Publius oğlu Quintus Mucius Asiaticus'tan (aldığım) edictum'da "eğer bir iş/antlaşma iyi niyetle geçerliliğini koruyamayacak ölçüde yapılırsa istisna olması koşuluyla" aynı etkiye sahip ama daha ihtiyatlı bir (ibare) var. Scaevola'nın pek çok (hükümünü) takip ettim, bunların içerisinde Yunanlıların kendi aralarında kendi yasalarına göre yargılama yapabilmeleri için kendilerine verilen ve özgürlük olarak düşündükleri o (hüküm) de var. Ancak edictum onu bölmüş olmamdan ötürü kısa, çünkü iki başlık altında yayımlanması gerektiğini düşündüm. Bunlardan birisi eyalet işleri ile ilgili ve içerisinde kentlerin hesap işleri, borç, faiz, sözleşmeler hakkında (maddeler) ve aynı zamanda publicani ile ilgili her şey mevcut. Diğeri ise bir edictum olmadan yeterince doğru bir şekilde çözülemeyecek olan miras (hak) sahiplikleri, sahip olunacak mülkler, satış uzmanı ataması, mülk satışı (gibi konuları içermektedir). Bunlar edictum uyarınca genelde davaya götürülür ve orada çözümlenir. Geri kalan hukuki işler hakkındaki üçüncü bölümü ise yazmadan bıraktım. Bu başlık altındaki kararlarımın Roma'da ilan edilmiş olan edictum'a uygun olacağını söyledim. Böylelikle şimdiye kadar herkesin memnun olmasını sağlıyorum. Yunanlılar hakikaten yabancı yargıçlardan faydalanmalarından dolayı çok sevinçliler. Gerçekten de "bu aptallara" ne denir diyebilirsiniz. Onlar otonomi elde ettiklerini sanıyorlar. Bizimkilerin de ayakkabıcı Turpio ve simsar Vettius gibi önemli (yargıçları) var.*

Görüldüğü üzere Cicero, kendisinden çok daha önce Asia valiliği görevini yürütmüş olan (olasılıkla ca. İÖ 98/7⁷) Q. Mucius Scaevola tarafından ilan edilen *edictum*'daki hükümlere büyük oranda uyacağını ifade etmiş ve bu kapsamda Yunanlıların⁸ birbirleriyle aralarındaki konularda kendi

⁵ Cicero ile aynı dönemde görev yapmış Syria valisi Marcus Calpurnius Bibulus kastedilmektedir.

⁶ Burada Cicero bir *novus homo* olarak kendisinin de dahil olduğu *equester* sınıfını ve daha da spesifik olarak vergi mültezimleri olan *publicani*'yi kastetmekte ve Bibulus'un *edictum*'unda bu gruba yönelik bazı ön yargılı maddeler olduğunun altını çizmektedir, bu konuda krş. Kit Morrell, *Pompey, Cato, and the Governance of the Roman Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 243.

⁷ Bu konuda bkz. Robert Morstein Kallet-Marx, "Asconius 14-15 Clark and the Date of Q. Mucius Scaevola's Command in Asia", *Classical Philology* 84.4 (1989): 305-312.

⁸ Latince metinde *Graeci* olarak verildiği için çevirisinde de orijinaline bağlı kalarak "Yunanlılar" demeyi uygun gördük. Cicero tarafından burada kastedilen elbette

yasalarının geçerli olmasına hükmetmiştir. Söz konusu pasajın sonlarında ise *peregrini iudices*'den dolayı Yunanlıların mutlu olduklarından bahsedilmektedir. Bu pasajı ayrıntılı olarak ele alan J.A.O. Larsen'e göre buradaki ifade Hellenistik Dönem'den iyi bildiğimiz yabancı yargıçları (μετάπεμπτοι δικασταί) ifade etmektedir ve Latince'deki *peregrinus, a, um* sıfatının temel anlamının "başka bir yerden gelen, yabancı" anlamlarına gelmesi böyle bir çıkarımda bulunmak için yeterlidir⁹. Larsen ayrıca *peregrinus iudex*'i Yunanca bir *technicus terminus* olan ξενοκρίτης'in Latince karşılığı olarak değerlendirmektedir¹⁰. Bu teze en ciddi eleştiriyi ise A.J. Marshall yapmıştır¹¹. Marshall bu pasajda bahsedilen yargıçların yabancı olmaktan ziyade yabancı vatandaşlar arasındaki davalara bakan kişiler olduğunu iddia etmiş ve bu fonksiyonlarıyla onları Roma'da Roma vatandaşı olmayan kişiler arasındaki davalar bakan *praetor peregrinus*'a benzetmiştir. Bu konu her ne kadar tüm bilimsel yayınlarda Larsen ve Marshall'ın söz konusu argümanlarına odaklansa da başka bilim insanları da bu konudaki görüşlerini kısaca ifade etmişlerdir. R. M. Kallet-Marx, Cicero'da geçen *peregrinus iudex*'i, "lex de provinciis praetoriis" olarak literatürde tanınan, ama bir kopyası Knidos'da bulunduğu için *Lex Knidia* olarak da bilinen yasada geçen ve *praetor*'un (yani eyalet valisinin) atadığı ξενοκρίτης¹² ile özdeşleştirmiş ve bu yargıçları "valinin, Romalıları ilgilendirmeyen konularda önüne gelen davalar için atadığı Romalı olmayan yargıçlar" olarak tanımlamıştır¹³. Bu öneriyi kabul etmeyen D. Nörr, eyaletlerdeki yargılama süreçlerinde ξενοκρίτης'in fonksiyonunun ne olduğunu kapsamlı bir şekilde araştırdığı makalesinde kaynakların yetersizliğinden dolayı kesin bir yorum yapmaktan kaçınmak gerektiğini ima etmiş ve Marshall'ın ulaştığı sonuç için de "etwas arbiträr" değerlendirmesini yapmıştır¹⁴. Bununla birlikte Nörr, Cicero'nun *peregrini iudices* ifadesiyle hem içerik hem de dilsel bakımdan bu

Cilicililerdir. Örneğin Loeb edisyonunda D. R. Shackleton Bailey tarafından yapılan çeviride bu ifade "natives" şeklinde tercüme edilmektedir.

⁹ Jakob Aall Ottesen Larsen, "'Foreign Judges" in Cicero Ad Atticum vi.1.15", *Classical Philology* 43.3 (1948): 187-190.

¹⁰ Buna karşı bkz. Dieter Nörr, "Zu den Xenokriten (Rekuperatoren) in der römischen Provinzialgerichtsbarkeit", W. Eck (ed.), *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert* (Münih: De Gruyter, 1999), 257-301.

¹¹ Anthony J. Marshall, "The Survival and Development of International Jurisdiction in the Greek World under Roman Rule", *ANRW* II, 13 (1980): 656-658.

¹² I. *Knidos*, 41, Knidos col. IV, str. 35: ... κ]ριτὰς ξενοκρίτας διδόναι...

¹³ Kallet-Marx, *Hegemony to Empire*, 133.

¹⁴ Nörr, "Xenokriten", 264-266. Ayrıca krş. Fournier, *Entre tutelle romaine*, 310, dn. 268.

iki yorumu da kastetmemiş olabileceğine dikkat çekmiş¹⁵ ancak yeni bir bakış açısı da getirmemiştir. Loeb edisyonundaki çevirisinde D. R. Shackleton Bailey ilgili yeri “The natives indeed are jubilant because they have alien judges” şeklinde çevirip, düştüğü kısa notta tartışmalara girmese de Larsen’in fikrini kabul etmiş gözükmektedir. Buna karşın Sammlung Tusculum serisinde H. Kasten bu yeri herhangi bir açıklama yapmaksızın “Die Griechen sind außer sich vor Freude, daß sie vor einheimischen Richtern prozessieren dürfen.” şeklinde anlayıp esasen kelimenin sözcük anlamına tamamen zıt bir çeviri yapmıştır.¹⁶ C. Crowther, yabancı yargıçların bölgesel dağılımını incelediği çalışmasında önceki yüzyıllarda sadece Ionia ve Caria’da yaygın olmasına rağmen bu uygulamanın İÖ 1. yüzyıla gelindiğinde iç ve daha uzak bölgelere de yayılmasından bahsederken Cicero’nun bu pasajını örnek olarak göstermiştir¹⁷.

Marshall’ın, Larsen’in önerisini kabul edenlerin Cicero öncesi yerel mahkemelerin Roma tarafından tamamen devre dışı bırakıldığını ve eyalet valilerinin tüm hukuki süreci kendilerinin yönettiği gibi oldukça zayıf olan bir argümanı baştan kabullenmiş olduklarını dile getirmektedir¹⁸. Oysa eyalet valilerinin hukuki ihtilaflar için başka kentlerden yargıç getirilmesi geleneğine son vermesini düşünmek ile bunun sonucunda onların tüm yerel mahkeme süreçlerini kendi kontrolleri altına aldıklarını varsaymak arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Örneğin eyalet valisi kent içindeki davaların yine yerel yargıçlar tarafından yürütülmesini benimsemiş olabilir¹⁹. Yabancı yargıç

¹⁵ Nörr, “Xenokriten”, 266. Örneğin Nörr’e göre Cicero hem yabancı kentlerden gelen yargıçlar hem de yabancıları yargılayan yargıçlar ifadesi için dilsel olarak ‘peregrini iudices’ yerine ‘iudices peregrini’ ifadesini tercih etmeliydi.

¹⁶ Bkz. Helmut Kasten, *Atticus-Briefe / Epistulae ad Atticum: Lateinisch - Deutsch*, Berlin: De Gruyter, 1980, 342-343. Tabi burada çevirmenin kastettiği şeyin kentteki yabancıları yargılayan yerel yargıçlar olduğu açıktır.

¹⁷ Charles Crowther, “Foreign Judges and Regional Variations in Hellenistic Asia Minor”, H. Elton, G. Reger (ed.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor* (Bordeaux: Ausonius Éditions, 2007), 59. Esasen İÖ 1. yüzyıla gelindiğinde yabancı yargıç pratiğinin güney sahillerine, Cilicia’nın yakınlarına kadar ulaştığı Melos adasında kaydedilen bir onurlandırma dekretinden daha bilinmektedir. Bu yazıtta Perge halk meclisi, kentlerinde yargıçlık yapan bir Melos vatandaşını adaletli kararlarından dolayı altın bir çelenkle onurlandırmaktadır, bkz. *IG XII³*, 1073 = I. *Perge* I, 13: ὁ δῆμος ὁ Παργαίων ---- [τὸν δικ]αστὴν χρυσέῳ στεφάνῳι ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ δι[καιοσύ]νης.

¹⁸ Bu argüman dolaylı ya da dolaysız yollarla başka araştırmacılar tarafından savunulmuştur, örneğin bkz. Arnold Hugh Martin Jones, *The Greek city from Alexander to Justinian* (Oxford: Clarendon Press, 1966³), 122-123. Krş. Fournier, *Entre tutelle romaine*, 309 (diğer literatür bilgileri ile birlikte).

¹⁹ Nitekim *peregrini iudices*’in Cicero’nun metinlerinde geçen *iudices cives Romani*’nin karşıt anlamlısı olduğunu belirten Fournier de (*Entre tutelle romaine*, 309-310) benzer bir görüşü benimsemiştir. Ona göre Scaevola’nın *edictum*’undan önce tüm davalar ya doğrudan eyalet

getirmenin kentler üzerinde mali bir yük oluşturduğu ve bu masrafları hayırseverlerin karşıladığına dair bazı epigrafik belgeler bilinmektedir. Örneğin İÖ 1. yüzyıla tarihlenen ve Likya'nın önemli kentlerinden olan Pınara'dan belgelenen bir yazıtta bir hayırseverin kentteki 4 ayrı ξενοκρίτης grubunun her birine 5 bin *drachma* para ödediği bilinmektedir²⁰. Bundan yaklaşık iki yüzyıl sonra Caria'daki Stratonikeia kenti, şehirlerinde görev yapan yabancı yargıç heyetine 200 *denaria* ödeme yapmıştır²¹. Her ne kadar Larsen “a reference to the cost of foreign judges would be possible but does not seem to be what Cicero has in mind” diyerek²² kentlerin finansal durumunun Cicero'nun pek de umurunda olmadığını söylese de valilerin yönettikleri eyaletlerin ekonomisiyle ilgilenmelerinin onların bir sorumluluğu olduğu iyi bilinmektedir. Örneğin, her ne kadar daha geç bir dönemden olsa da Genç Plinius'un Bithynia-Pontos valiliği tam da bununla ilgilidir. Dolayısıyla Cicero öncesinde görev yapan bir vali bu tarz masrafları gereksiz görüp davaların yürütülmesini kentlerin kendi yargıçlarına devretmiş olabilir. Nitekim Cumhuriyet Dönemi sonlarında valilerin eyaletin ve sakinlerinin maddi durumlarının düzeltilmesine yönelik pek çok tedbir aldığı yine kendi aktarımlarından bellidir. Örneğin İÖ 59 yılında Caesar tarafından çıkartılan *lex Iulia de repetundis*'e göre Romalı devlet görevlilerinin konaklaması,

valisi ya da Roma vatandaşları arasından seçilen *recuperatores* tarafından görülürken, bu *edictum*'un ardından Romalıları ilgilendirmeyen davalar bizzat vali tarafından yabancı hakimlere bırakılmış olmalıdır. Fournier, *iudicis datio* olarak nitelendirilen ve bir *magistratus*'a *iudex* atama yetkisi veren ve *lex Rupilia*'dan bilinen sistemin burada da düşünülmüş olduğunu ifade etmektedir. Sicilia'daki köle isyanlarını ardından İÖ 132 yılında *consul* Publius Rupilius'un adına izafeten çıkarılan *Lex Rupilia*'da davalarda yargıç atama sistemi detaylı bir şekilde belirlenmiştir, Cic. *Verr.* 2. 32-34. Buna göre Sicilya'daki bir kentin kendi vatandaşları arasındaki davalar kentin yerel mahkemeleri tarafından görülürken, eğer dava farklı kentlerden gelen kimseler arasında ise bu durumda bizzat *praetor* tarafından bir mahkeme oluşturulup üyeleri de kura yoluyla belirlenmektedir. Marshall'ın (“The Survival and Development”, 657-658) yorumuna göre önce Scaevola, sonra da Cicero *Lex Rupilia*'dan bilinen bu haktan feragat etmiş ve böylece Cilicalılar farklı kent vatandaşları arasındaki davaları da valiye götürmeden kendi aralarında halledebilme imkanına erişmiştir. Bununla birlikte sadece Sicilialılara yönelik olarak çıkarılan bir yasadaki maddelerin hala geçerliliğini koruyup Cicero tarafından Cilicia'da uygulanmış olduğu da kesin değildir.

²⁰ TAM II, 508, str. 21-22: <δόντα>] | τοῖς μὲν τῶν ξενοκριτῶν δ' <σ>[υ]σ[τ]ήμασιν ἀνὰ (δραχμὰς?) ,ε. Ancak bu yazıttaki ξενοκρίτης'lerin yabancı yargıç olmadığı ve *recuperatores* olarak adlandırılan bir mahkeme jürisinin üyesi olduklarına ilişkin görüşler için bkz. Dieter Nörr, “Zu den Xenokriten in TAM II 2 Nr. 508”, Ch. Schubert, K. Brodersen (ed.), *Rom und der griechische Osten. Festschrift für Hatto H. Schmitt* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1995), 187-197; Nörr, “Xenokriten”, 276-279.

²¹ I. *Stratonikeia* I 229a, str. 3-6: μετὰ πάντα τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀναλώ[μ]ατα δούς τῆ πατρῖδι ἰς μισθοδοσίαν ξενικοῦ | δικαστηρίου ἀργυρίου (δηνάρια) ζ'. Miktar, Larsen'de (“Foreign Judges”, 188) hatalı olarak 200 bin *denaria* şeklinde verilmektedir.

²² Larsen, “Foreign Judges”, 188-189.

beslenme ya da seyahatleriyle ilgili hayvan tedariki gibi maddi bir külfet oluşturan şeyleri eyalet sakinlerinden talep etme hakları olmasına rağmen, Cicero Cilicia'daki valiliği döneminde bunların büyük kısmını reddedip görevlilere sadece yatacak bir yer istemeleri için müsaade vermiştir²³. Dolayısıyla aslında Cicero da olasılıkla kendisinden önceki valiler gibi kentlerin ekonomisiyle yakından ilgilenip bu konuda tedbirler almışsa da, yabancı yargıçlar konusunda esnek davranmış olma ihtimali oldukça yüksek gözükmektedir ki bu da Cilicia sakinlerine büyük bir mutluluk vermiş olmalıdır.

Tam da bu noktada, Cicero'nun "Graeci vero exsultant quod peregrinis iudicibus utuntur" cümlesinin bu tartışmalar içinde yeterince değerlendirilmediği göze çarpmaktadır. Burada Cicero tarafından *Graeci* olarak tanımlanan kişilerin Cilicia eyalet sakinleri olduğu açıktır. Burada tekrar sorulması gereken asıl soru bu eyalet sakinlerinin tam olarak neyden mutluluk duymuş olabilecekleri olmalıdır. Marshall'ın yaptığı öneriyi dikkate alacak olursak, Cilicialıların kentlerinde yabancı vatandaşların yaşadıkları hukuki sorunlarda yargıçlık yapabilecek kişilere sahip oldukları için mutlu oldukları anlamı çıkmaktadır. Cilicialıların bundan neden sevinç duyduklarının mantıklı bir açıklaması yoktur. Oysa *peregrinus iudex*'i gerçekten de Larsen'in iddia ettiği gibi yabancı yargıç diye çevirdiğimizde bu cümle daha fazla bir anlam kazanmaktadır. Çünkü bu durumda Yunan dünyasında çok iyi bilinen bir uygulamaya (tekrar) sahip olmuş olacaklar ve bu da elbette ki onlara bir mutluluk verecektir²⁴. Nitekim hemen ardından gelen cümlede Cicero onların böylelikle αὐτονομία elde ettiklerini düşündüklerini söylemektedir. Sözcük anlamıyla αὐτονομία kentlerin kendi yasalarına sahip olması demektir ve yukarı satırlardaki "ut Graeci inter se

²³ Cic. Att. V.16.3: levatur tamen miserae civitates quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam. scito non modo nos faenum aut quod e lege Iulia dari solet non accipere sed ne ligna quidem, nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem et in tabernaculo manere plerumque = *Ancak, sefalet içindeki kentler ne legatus'larına, ne quaestor'a ne de başka herhangi birine yönelik bir masraf içinde olmadığından dolayı rahatlar. Sadece Iulia yasası uyarınca verilen samani almamakla kalmıyor, aynı zamanda dört yatak ve bir çatı haricinde kimsenin bir şey kabul etmiyor oluşundan ve hatta birçok yerde bir çatı bile olmayışından ve çoğu kimsenin çadırda kaldığından emin olabilirsiniz.* Cic. Att. V.10.2: Adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum. nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite. persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae = *Şimdiye dek ne kamusal ne de bireysel olarak bana ve maiyetimden kimseye yönelik bir masraf yapılmadı. Iulia yasasından ya da misafirlikten hiçbir şey alınmamaktadır. Tüm personelimce şanıma uygun hareket edilmesi gerektiği bilinmelidir.* Bu konuda ayrıca bkz. Murat Tozan, "Cicero'nun Cilicia Valiliği", *Cedrus* IV (2016): 118.

²⁴ Larsen'in ("Foreign Judges", 188) de haklı olarak belirttiği gibi yabancı yargıç çağırabilmeleri kentlere bir saygınlık ve daha fazla özgürlük hissi vermiş olmalıdır.

disceptent suis legibus” ile de uyum içindedir. Bununla beraber pasajda asıl verilmek istenen mesajın bu *autonomia* içerisinde hem eyalet sakinlerinin kendi geleneksel yasalarını devam ettirmesi hem de bu kapsamda önemli bir yer tutan yabancı yargıç uygulamasının devam ettirilmiş olması ihtimal dahilindedir²⁵. Bununla birlikte Cicero’nun onların bu özgürlük anlayışını küçümsediğini mi, yoksa övdüğünü mü saptamak sonrasında gelen cümlenin muğlak olmasından dolayı zor gözükmektedir. Cümlenin öznesi eski edisyonlarda *vestri* olarak, Loeb edisyonunda ise *nostris* olarak verilmiştir²⁶. Larsen’e göre eski öneri kabul edildiğinde metinde bahsi geçen kişilerin Latin isimleri taşınmasından ötürü Cicero’nun *vestri* diyerek kimi kastettiği tam belli olmasa da her durumda burada bir alay söz konusudur ve Cicero bir ayakkabıcı ve tefeci ile hakimleri kıyaslayarak aslında onların artık geçmişin aksine ne kadar önemsiz davalara baktıklarını söylemek istemektedir²⁷. Marshall’ın yorumuna göre ise *vestri* ile Epirus vatandaşları kastedilmekte (çünkü Cicero mektubu Epirus’ta yaşayan arkadaşı Atticus’a yazmaktadır) ve onların Cicero’nun Cilicia eyaleti özelinde sağlamış olduğu imtiyazlara sahip olmadıklarına vurgu yapılmaktadır²⁸. Ancak güncel Loeb edisyonunda cümlenin öznesi, Watt’ın haklı itirazları dikkate alınarak²⁹ *nostris* olarak verilmektedir. Eğer bunu kabul edecek olursak, *nostris* ile kastedilenin Romalılar olduğu açıktır ve bu durumda yine Cilicialıların Cicero tarafından alaya alındığını söylememiz yanlış olmayacaktır, zira dolaylı olarak Cicero

²⁵ Bu konuda krş. Nörr, Xenokriten, 266: “Daß die neu erlangte Autonomie auch die Berufung von Richtern aus der Fremde ermöglichte, ist eine andere (wahrscheinlich zu bejahende) Frage.” Başka bir bakış açısı için bkz. Kallet-Marx, *Hegemony to Empire*, 133: “Being judged according to local law (suis legibus) by a jury of fellow Greeks, rather than foreigners, will have seemed, at least by the time of Cicero, virtually tantamount to autonomy.” Ancak Yunan kentlerinin yabancı yargıç çağırmasının onların *autonomia*’larına yönelik bir problem teşkil edeceğini düşünmek pek olası değildir, zira Hellenistik Dönem’den beri süregelen bu uygulamada zaten misafir yargıçlar, geldikleri kentin yasalarına göre karar vermekteydiler.

²⁶ *Vestri* için bkz. Robert Yelverton Tyrrell ve Louis Claude Purser (ed.). *The correspondence of M. Tullius Cicero: arranged according to its chronological order, with a revision of the text, a commentary and introductory essays* (Dublin-Londra: Dublin University Press, 1890), 178, dn. 15. Tyrrell ve Purser, *vestri*’nin kimliği için 3 olasılık dile getirmişlerdir: 1- siz ve okulunuz, yani Epikürçüler; 2- siz ve Epirus’taki dostlarınız; 3- Atinalılar. William Smith Watt (“Notes on Cicero, "Ad Atticum", Books 5-8”, *Mnemosyne* 16,4 (1963): 379-380) mektuplar Atticus’a hitaben kaleme alındığına göre tüm bu olasılıklar için *vestri* yerine *tui* olması gerektiğini, ayrıca burada Cilicia’daki Yunan yargıçlarla bir kıyaslama yapıldığı için *vestri*’nin o Yunan – Roma kontrastını yansıtmadığını iddia etmekte ve *vestri* yerine *nostris*’yi önermektedir.

²⁷ Larsen, “Foreign Judges”, 188-189.

²⁸ Marshall, “The Survival and Development”, 658.

²⁹ Bkz. yuk. dn. 26.

burada Cilicia'ya gelen yabancı yargıçlar ile Roma'daki ayakkabıcı ve tefeci ile denk tuttuğunu ima etmiş olmaktadır.

Marshall konuyu *civitas stipendiaria* (vergi ödemekle yükümlü kent) ve *civitas libera* (özgür kent) ayırımına getirmekte ve aslında sadece özgür kentlere verilen bir hak olan kentler arası yargılamaları yapabilme onurunun Cicero tarafından diğer kentlere de verildiğini söylemektedir. Böylelikle Cilicia'da *stipendiariae* konumundaki kentlerin vatandaşları da kendilerine *libertas* verildiğini düşünüp bu durumu büyük bir coşkuyla karşılamış olacaktır. Bununla birlikte bireysel olarak bazı kentlere özgü verilen birtakım imtiyazların tüm eyalet sakinlerine nasıl ve hangi gerekçeyle bahşedilmiş olabileceğine yönelik herhangi bir başka veri kendisi tarafından sunulmamıştır. Kaldı ki Cicero'nun valiliği sırasında tüm eyalet kentleri tamamen *stipendiaria* statüsünde de değildir, örneğin en azından Pompeius tarafından Mopsuestia ve Soloi/Pompeiopolis kentlerine *libera* hakkı tanınmıştır³⁰. Ayrıca kentler arası yargılamalara dahil olma hakkının sadece özgür kentlere verilen bir imtiyaz olduğu da son derece belirsizdir. Bu konuda elimizdeki tek belge ca. İÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen ve Priene ile Magnesia (ad Maeandrum) kentleri arasındaki bir arazi anlaşmazlığı konusunda alınan bir *senatus consultum* kararıdır. *Senatus* ilgili kararda bu anlaşmazlığa hakemlik yapması için Marcus Aemilius isimli bir *praetor*'a özgür bir kent belirlemesi talimatını vermiştir³¹. Ancak, böyle bir talimat başka herhangi bir belgeden bilinmemektedir ve bunun standart bir uygulama olup olmadığı son derece belirsizdir. Öte yandan bu yazıt Asia henüz Roma eyaleti olmadan önce kaleme alınmıştır ve dolayısıyla yazıttaki “ἐλεύθερος” sıfatını Roma'nın eyalet sistemi içinde kurduğu ve bireysel olarak kentlere bazı imtiyazlar anlamına gelen *libera* statüsü ile de karıştırmamak gerekmektedir. S.Dmitriev'in “*in the pre-provincial times, the freedom of the Greek cities meant they had freedom from the imperium of Roman military commanders.*” şeklinde yaptığı haklı gözlemi dikkate alacak olursak burada aslında kastedilen şey Roma'nın askeri olarak kontrol etmediği bir yerden yabancı yargıçların çağırılması olmalıdır³².

Öte yandan bu metinde geçen ἐλεύθερος δῆμος ifadesi klasik anlamıyla *civitas libera* olsa bile bunun sadece bu karara özgü bir durum olduğu neredeyse kesindir. Çünkü Roma'nın Anadolu'ya ilk adım attığı 190

³⁰ Mustafa Hamdi Sayar, “Antik Kilikya'da Şehirleşme”, *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, I (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 204.

³¹ I. Priene I, no. T4b, str. 14-15: ὅπως Μάαρκος Αἰμίλιος Μαάρκου υἱὸς στρατηγὸς δ[ῆμον ἐ]λευ[ό]θερον κριτῆν δῶι, ὃς ἂν ἐν αὐτοῖς ὀμῶλογος γενηθῆ.

³² Sviatoslav Dmitriev, “The Status of Greek Cities in Roman Reception and Adaptation”, *Hermes* 145.2, (2017): 202.

yılından Hellenistik Dönem sonlarına kadar iki kent arasındaki bu tarz anlaşmazlıklara yargıç heyeti gönderen pek çok kent bilinmektedir ve bunların arasından örneğin Iasos, Tralleis vb bazılarının ya zaten tarihsel süreç içerisinde böyle bir hakkı ya hiç olmamıştır ya da olmuşsa da bu hakka Cicero'nun eyalet valiliğinden sonraki bir dönemde erişebilmişlerdir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Cicero öncesi Roma valileri genel bir uygulama olarak muhtemelen ister sadece aynı kentin vatandaşları ister farklı kentlerin vatandaşları arasında olsun bir süre tüm davalara müdahil olmuş ve olasılıkla da yabancı yargıçları çağırma geleneği bir süreliğine, en azından Cilicia özelinde sekteye uğramıştır. Ancak Cicero, İÖ 51/50 yıllarında yürüttüğü Cilicia valiliği sırasında hem kendisinden bir süre önce Scaevola tarafından yürürlüğe konulan kentlerin kendi yasalarıyla yönetilmesi ilkesini benimsemiş ve böylelikle Roma yurttaşlarını ilgilendiren mahkemeler haricinde valilerin yargılama işlerine müdahil olmaması yönündeki uygulamayı sürdürmüş hem de bazı davalar için yabancı yargıç getirme geleneğini yeniden başlatmıştır. Bunlar Cilicia'da yaşayan eyalet sakinlerinin oldukça hoşuna gitmiş olmalıdır ki bu durum Cicero'nun arkadaşı Atticus'a yazdığı mektuba da yansımıştır. Dolayısıyla sonuç olarak bizim düşüncemize göre Marshall'ın önerisinin aksine Larsen tarafından dillendirilen geleneksel yoruma bağlı kalınmalıdır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Cic. *Att.* (Cicero, *Epistulae ad Atticum*) = Cicero, *Letters to Atticus*, Volume II. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 8. Cambridge, MA 1999: Harvard University Press.

Cic. *Verr.* (Cicero, *In Verrem*) = Cicero, *The Verrine Orations*, Volume I. Edited and translated by L. H. G. Greenwood. Loeb Classical Library 221. Cambridge, MA 1928: Harvard University Press.

Modern Kaynaklar

Cassayre, Aude. *La justice dans les cités grecques: de la formation des royaumes hellénistiques au legs d'Attale*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2010.

Crowther, Charles. *Foreign judges from Priene: studies in hellenistic epigraphy*. Londra: University of London, King's College (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 1990.

Crowther, Charles. "Iasos in the second century BC III: foreign judges from Priene", *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 40, (1995): 91-138.

- Crowther, Charles. "Foreign Judges and Regional Variations in Hellenistic Asia Minor", H. Elton, G. Reger (ed.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Bordeaux: Ausonius Éditions, (2007): 53-59.
- Dmitriev, Sviatoslav. "The Status of Greek Cities in Roman Reception and Adaptation", *Hermes* 145/2, (2017): 195-209.
- Fournier, Julien. *Entre tutelle romaine et autonomie civique: L'administration judiciaire dans les provinces hellénophones de l'empire romain (129 av. J.-C. - 235 apr. J.-C.)*. Atina: Ecole Française d'Athènes, 2010.
- Gauthier, Philippe. *Symbola. Les étrangers et la justice dans les cités grecques*, Nancy: Université de Nancy, 1972.
- Jones, Arnold Hugh Martin. *The Greek city from Alexander to Justinian*, Oxford: Clarendon Press, 1966³.
- Kallet-Marx, Robert Morstein. "Asconius 14-15 Clark and the Date of Q. Mucius Scaevola's Command in Asia", *Classical Philology* 84/4 (1989): 305-312.
- Kallet-Marx, Robert Morstein. *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.* Berkeley, CA: University of California Press, 1995.
- Kantor, Georgy. "Roman legal administration in the province of Asia: Hellenistic heritage vs. innovation", J. Dubouloz, S. Pittia, G. Sabatini (ed.), *L'imperium Romanum en perspective. Les savoirs d'empire dans la République romaine et leur héritage dans l'Europe médiévale et moderne*, Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté (2014), 243-268.
- Kantor, Georgy. "Towards the Dating of the Inscriptions of Foreign Judges at Mylasa", *Epigraphica Anatolica* 49 (2016): 131-135.
- Kasten, Helmut. *Atticus-Briefe / Epistulae ad Atticum: Lateinisch – Deutsch*. Berlin: De Gruyter, 1980.
- Larsen, Jakob Aall Ottesen. "'Foreign Judges" in Cicero Ad Atticum vi.1.15", *Classical Philology* 43/3 (1948): 187-190.
- Lintott, Andrew. *Imperium Romanum. Politics and Administration*, Londra – New York: Routledge, 1993.
- Marshall, Anthony J. "The Survival and Development of International Jurisdiction in the Greek World under Roman Rule", *ANRW* II, 13 (1980): 626-651.
- Morrell, Kit. *Pompey, Cato, and the Governance of the Roman Empire*, Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Nörr, Dieter. "Zu den Xenokriten in TAM II 2 Nr. 508", Ch. Schubert, K. Brodersen (ed.), *Rom und der griechische Osten. Festschrift für Hatto H. Schmitt*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag (1995): 187-197.
- Nörr, Dieter. "Zu den Xenokriten (Rekuperatoren) in der römischen Provinzialgerichtsbarkeit", W. Eck (ed.), *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*, Münih: De Gruyter (1999): 257-301.

- Richardson, John. “Roman Law in the Provinces”, D. Johnston (ed.), *The Cambridge Companion to Roman Law*, Cambridge: Cambridge University Press (2015), 45-58.
- Robert, Louis. “Les juges étrangers dans la cité grecque”, in: E. von Caemmerer *et al.*, XENION. *Festschrift für Pan. J. Zepos anlässlich seines 65. Geburtstages am 1. Dezember 1973. I. Band*, Atina – Freiburg/Br. – Köln: Ch. Katsikalis Verlag (1973): 765-782.
- Sayar, Mustafa Hamdi. “Antik Kilikya’da Şehirleşme”, *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, I, Ankara: TTK Yayınları (1999), 193-216.
- Tozan, Murat. “Cicero’nun Cilicia Valiliği”, *Cedrus IV* (2016): 105-126.
- Tyrell, Robert Yelverton ve Purser, Louis Claude (ed.). *The correspondence of M. Tullius Cicero: arranged according to its chronological order; with a revision of the text, a commentary and introductory essays*, Dublin-Londra: Dublin University Press, 1890.
- Watt, William Smith. “Notes on Cicero, "Ad Atticum", Books 5-8”, *Mnemosyne* 16/4 (1963): 364-399.

KISALTMALAR

- IG XII*³ von Gaertringen, F. Hiller. *Inscriptiones Graecae*, XII. *Inscriptiones insularum maris Aegaei praeter Delum*, 3. *Inscriptiones Symes, Teutlussae, Teli, Nisyri, Astypalaeae, Anaphes, Therae et Therasiae, Pholegandri, Meli, Cimoli*. Berlin, 1898.
- I. *Knidos* Blümel, Wolfgang. *Die Inschriften von Knidos (IK 41)*. Bonn, 1992.
- I. *Mylasa I* Blümel, Wolfgang. *Die Inschriften von Mylasa. Teil I: Inschriften der Stadt (IK 34)*. Bonn, 1987.
- I. *Perge I* Şahin, Sencer. *Die Inschriften von Perge. Teil I: Vorrömische Zeit, frühe und hohe Kaiserzeit (IK 54)*. Bonn, 1999.
- I. *Priene I* Blümel, Wolfgang ve Merkelbach, Reinhold. *Die Inschriften von Priene. Teil I: Text (IK 69)*. Bonn, 2014.
- I. *Stratonikeia I* Şahin, M. Çetin. *Die Inschriften von Stratonikeia. Teil I: Panamara (IK 21)*. Bonn, 1981.
- TAM II* Kalinka, Ernst. *Tituli Asiae Minoris, II. Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti 3 fasc.* Viyana, 1920-1944.